

SUVENIR DIN PARIS: FAIANȚĂ DECORATIVĂ DE SARREGUEMINES DIN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI IAȘI

Ioan IAȚCU*

Muzeul de Istorie a Moldovei deține în colecțiile sale o farfurie decorativă, care provine dintr-o serie de descoperiri arheologice efectuate în Iași, cel mai probabil, în perioada 1970-1980. Înregistrată la numărul de inventar 23880, farfuria fragmentară a fost restaurată, întrucât se afla într-un stadiu de conservare precar. Dimensiunile piesei sunt: h = 2,4 cm; diametrul maxim = 21,5 cm; diametrul bazei = 13 cm. Aceasta este realizată din faianță, având o formă rotundă.

Decorurile redată pe suprafața farfuriei, realizate în tehnica transferului policrom (serigrafie)¹ și smălțuite deasupra, sunt dispuse în trei registre (**Fig. 1**).

Câmpul superior conține patru steaguri și stemele a trei țări sau provincii orientale: *Egypte, Turquie, Perse* (Egipt, Turcia și Persia). Numele acestora sunt redată în cartușe, iar simbolurile lor sunt transpuse în limbajul heraldicii europene, prin includerea în scuturi. La partea sa inferioară se află inscripția „Les visiteurs de l'Exposition Universelle de 1889”.

În registrul central, pe un fundal alb, sunt redați nouă bărbați, grupați câte trei pentru fiecare țară, provenind din diverse categorii sociale. Egiptul este reprezentat de următoarele personaje: un om care poartă fes roșu și redingotă albastră (piese de vestimentație specifice funcționarilor), un bărbat ce poartă un turban, manta lungă și papuci, care este însoțit de un băiat desculț, ce ține în mâna stângă un băț, iar cu cealaltă un măgar. Pentru Turcia, în primul plan este redat un personaj îmbrăcat în haine militare de inspirație prusacă, iar cel în de-al doilea un bărbat în costumație greco-albaneză. Ambii sunt înfățișați în manieră policromă. Al treilea personaj este îmbrăcat în costum european și poartă pe cap un fes. Odată cu reformele din Imperiul Otoman, perioadă cunoscută sub numele de epoca Tanzimatului, fesul și redingota albastră erau simboluri ale funcționarului public, regăsindu-se atât în administrație, cât și în armată. Persia este reprezentată de trei bărbați îmbrăcați în mare parte identic, dintre acestea doar un singur personaj apare redat policrom. Ei poartă haine orientale lungi și pălării înalte, dintre care două sunt de formă conică.

Registrul inferior este destinat reprezentării principalelor produse provenite din aceste regiuni orientale, cum ar fi: grâu, mătase, bumbac, fructe, legume, blănuri. Lista este completată cu o narghilea, o sabie, o tavă de metal și un covor. Denumirile unor mărfuri, cum

---

* Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Muzeul de Istorie a Moldovei.

¹ Jacques Fassel, *Les techniques de transferts dans l'impression sur faïence*, <http://www.aafs.asso.fr/les-techniques-de-transferts-dans-limpression-sur-faiumlence.html> (accesat la 6 Martie 2017).

ar fi grâul, tutunul, mătasea și bumbacul (*blé, tabac, soie și coton*), sunt afișate pe diverse tipuri de ambalaje (saci, baloți și lăzi).

Pe suprafața bazei se află inscripția *Sarreguemines*, scrisă cu caractere cursive, suprapusă de inițialele „U & C” (*Utzschneider et Cie*²). Literele sunt completate la interior cu hașuri. Inscripția este suprapusă de un timbru realizat prin impresiune în pasta moale, din care se distinge doar litera „H”. Tot pe suprafața bazei se observă și litera „D”, realizată în culoare maro, precum și un semn adițional indescifrabil (**Fig. 2**). Toate detaliile arată că respectiva marcă de producător a fost utilizată, cu precădere, în perioada 1875-1900³. În inelul bazei sunt prevăzute două perforații destinate suspendării pe perete, întrucât piesa era doar un obiect cu rol decorativ. Această faianță fină de Sarreguemines, numită popular „terre de pipe”, se remarcă prin culoarea albă a materialului, care este un amestec de argilă albă, silix fin măcinat și cretă, care a fost acoperită cu un strat de email opac, pe bază de staniu, diferit de glazurile obișnuite, și care are mai mult aspectul unui vernis⁴.

***

Producția de ceramică din Sarreguemines (departamentul Moselle din Provincia Lorena) a început în 1790, când centrul de fabricare din departamentul Mose a fost întemeiat de trei asociați: Nicolas-Henri Jacobi, Paul-Augustin Jacobi și Joseph Fabry⁵. În 1800, întreprinderea industrială a fost preluată Paul Utzschneider, activând sub numele de Utzschneider & Cie⁶. La vârsta de 65 ani, în 1836, Utzschneider a trecut conducerea fabricii către ginerele său, baronul Alexandre de Geiger (1808-1891), care era asociat cu Théodore Fabry⁷.

Procesul de fabricație a ceramicii, care era unul liniar, includea șase faze principale: pregătirea lutului, modelarea, prima ardere, decorarea, emailarea și cea de-a doua ardere. Complexitatea procesului de producție a dus la crearea unor spații extrem de complexe ce includeau malaxoare pentru lut, ateliere de modelare și decorare, hale, cuptoare, forje, turnătorii, mașinării de șlefuire, o moară de apă, depouri, docuri, laboratoare pentru testarea și experimentarea noilor produse, ateliere de tâmplărie, dogărie, rotărie și șelărie. De asemenea, a fost creată și o vastă rețea terestră (căi ferate, drumuri pavate), fluvială (canale)

² „Cie” este acronimul pentru Companie; corespondentul în limba engleză fiind „Co” (Company). În literatura de specialitate, ultima variantă se întâlnește în mod frecvent.

³ Emile Decker, *Sarreguemines au XIXème siècle: la faïencerie Utzschneider, 1790-1914. Contribution à une histoire des goûts et des styles au XIXème siècle*, Tome 1, Thèse de Doctorat, Université de Nancy II, 2001, p. 479, marquée n° 22/c; <http://www.infofaience.com/fr/sarreguemines-marques?limitstart=0> (accesat la 6 Martie 2017).

⁴ Émile Bayard, *L'art de reconnaître la céramique française et étrangère: terre-cuite, faïence, porcelaine, grès, etc avec les marques et monogrammes*, R. Roger et F. Chernoviz Libraires-Éditeurs, Paris, 1913, p. 122; vezi și Association des amis de la Faïence de Sarreguemines, secțiunea Glossaire, <http://www.aafs.asso.fr/glossaire.html> (accesat la 6 Martie 2017).

⁵ Émile Decker, *op. cit.*, p. 17.

⁶ William Chaffers, *Marks and Monograms on Pottery and Porcelain of the Renaissance and Modern Periods, With Historical Notices of Each Manufactory*, Bickers & Son, Londra, 1874, p. 223, 553-554.

⁷ <http://www.sarreguemines.fr/UserFiles/File/download/alex-de-geiger-par-hiegel.pdf> (accesat la 6 Martie 2017).

și subterană (conduce) destinată transportului de materii prime și produse finite⁸. Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, apariția unor noi tehnici și procedee, din ce în ce mai elaborate, genera deschiderea mai multor ateliere, astfel că personalul devenea extrem de numeros.

După anexarea Alsaciei de către Germania, Alexandre de Geiger păstrează caracterul francez al fabricii, însă va trece conducerea în mâinile fiului său, Paul de Geiger. Noi evenimente, precum emigrația muncitorilor către fabrica de ceramică din Trenton (S.U.A.) sau creșterea taxelor vamale impuse de Franța, au dus la scumpirea produselor de ceramică, fapt ce l-a determinat pe antreprenor să deschidă pe teritoriul francez două noi fabrici, dar de mici dimensiuni: la Digoin (Saône et Loire), în 1877 și „Saint-Maurice à Paris”, lângă Sceaux (departamentul Hauts-de-Seine). Cu puțin timp înaintea morții lui Paul de Geiger, în iunie 1913, are loc scindarea întreprinderii în două grupe: o societate cu răspundere limitată germană, „La Société Utzschneider et Compagnie” și o societate anonimă franceză, „Les Etablissements céramiques Digoin, Vitry-le-François et Paris”⁹.

Datorită importantului său rol economic, de-a lungul timpului, manufactura participă la expozițiile naționale de produse industriale. Ca recunoaștere a importanței sale, în 1801, i s-a conferit de către Napoleon Bonaparte medalia de aur (clasa I), iar mai târziu, în 1819, Paul Utzschneider a primit Legiunea de Onoare de la împăratul Ludovic al XVIII-lea¹⁰.

Manufactura s-a remarcat în crearea de piese cu caracter narativ, din care unele cu scop educativ sau umoristic¹¹, iar altele cu tentă propagandistică¹², acestea fiind cunoscute sub numele de „farfurii narative” („assiettes parlantes”)¹³.

Farfuria noastră face parte din seria „Les visiteurs de l'Exposition Universelle de 1889”, în cadrul căreia sunt incluse și alte 11 piese, dedicate mai multor țări, uneori grupate pe zone geografice: „France”; „Alsace, Suisse, Tyrol”; „Belgique, Hollande, Suède & Norvège”; „Angleterre”; „Espagne”; „Hongrie”; „Russie”; „Etats-Unis”; „Bolivie, Chili, Venezuela, Guatemala”; „R. Argentine, Mexique”; „Japon, Chine”. Deoarece erau achiziționate de către publicul vizitator drept suveniruri, astfel de piese sunt extrem de rar întâlnite. O piesă similară

⁸ Christian Thevenin, Émile Decker, *Faïencerie de Sarreguemines et architecture industrielle*, în „Les Cahiers Lorrains. Société d'histoire et d'archéologie de la Lorraine”, 4, 1995, p. 257-264.

⁹ <http://www.sarreguemines-passions.eu/index.php/les-manufactures/utzschneider-et-cie/20-historique-uc-sdv> (accesat la 19 noiembrie 2018).

¹⁰ *Association des Amis de la Faïence de Sarreguemines: Des exposition industrielles aux expositions universelles*, <http://www.aafs.asso.fr/des-expositions-industrielles-aux-expositions-universelles.html> (accesat la 12 noiembrie 2018).

¹¹ Jean-Pascal Durand, *The earthenware of Sarreguemines. The collection «Raging toothache»*, în „Actes. Société française de l'art dentaire”, 2013, 8, p. 76-80.

¹² Philippe Hamman, *Une entreprise de propagande bonapartiste: les assiettes à décors de Sarreguemines (1836-1870)*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, 53, 2006, 2, p. 139-164; Charles, J. Bolender, *Faïences imprimées de Sarreguemines et légende napoléonienne*, în „Les Cahiers Lorrains. Société d'histoire et d'archéologie de la Lorraine”, 1, 1987, p. 91-123.

¹³ Ana Quintero Pérez, *Assiettes parlantes. Décors histoires imprimés sur faïence fine au 19e siècle. Musée Ariana, du 10 février 2017 au 21 janvier 2018*, Dossier de presse, Ville de Genève, p. 4, http://institutions.ville-geneve.ch/fileadmin/user_upload/ariana/documents/Publications/Assiettes_parlantes_FR_Brochure_WEB.pdf (accesat la 9 noiembrie 2018).

cu cea descoperită la Iași se păstrează în patrimoniul Muzeului Național German din Nürnberg¹⁴.

Farfuria de la Iași a fost procurată, cel mai probabil, cu ocazia unei astfel de vizite întreprinsă la Paris, fie de către un participant ieșean din partea țării la evenimentul internațional, fie de către un vizitator al pavilioanelor românești¹⁵ (**Fig. 3**). Întrucât numele României nu se regăsește în această serie de faianță decorativă, este posibil ca persoana care a achiziționat piesa să fi considerat că respectivul obiect, ca tematică, se apropie cel mai mult de spațiul românesc. De remarcat este că, la acea dată, cel mai recent eveniment istoric de mare însemnătate fusese Războiul de Independență (1877-1878), iar manufacturile englezești lansaseră deja pe piața românească produse de faianță și porțelan având ca temă scene legate de respectivul moment. Printre subiectele abordate se numără și cel intitulat „Căderea Plevnei. Osman Pașa rănit se predă prizonier, 28 Noiembrie 1877”, model produs de manufactura Kannreuther & Co din Birmingham¹⁶.

Dacă această piesă se înscrie în categoria obiectelor de faianță incluse în sfera „les arts sensitifs: art ayant pour objet les satisfactions à donner aux sens de l'homme”¹⁷, cercetările arheologice din diverse orașe, ca de exemplu București¹⁸, Botoșani¹⁹, Roman²⁰, au pus în evidență și prezența unor produse cu caracter utilitar realizate în celebra manufactură franceză. La Iași, cu ocazia unor cercetări efectuate în zona caselor de negustori din cartierul Tătărași, s-a descoperit un castron cu marca „Opaque de Sarreguemines”²¹. În muzeul Bisericii „Duminica Tuturor Sfinților” din Iași, cunoscută și sub numele de Biserica Banului, se află expus un recipient din faianță, cu același tip de marcă, utilizat ca ambalaj pentru

¹⁴ Objektkatalog der Sammlungen des Germanischen Nationalmuseums: Wandteller (aus der Serie „Les visiteurs de l'exposition de 1889”, Ägypten, Türkei und Persien), <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/VK4413> (accesat la 4 martie 2017).

¹⁵ *Exposition Universelle Internationale de Paris. 1889. Roumanie*, album aflat în colecțiile muzeului de Istorie a Moldovei, Paris, cu semnătura lui George Bibesco, membru în Comitetul executiv de la Paris, în calitate de comisar general; vezi și M. Alfred Picard, *Exposition Universelle Internationale de 1889 à Paris. Rapport Général*, tome 1, *Historique des expositions universelles-Préliminaires de l'Exposition universelle de 1889*, Paris, Imprimerie Nationale, 1891, p. 367.

¹⁶ Iosefina Postăvaru, *Vedere asupra peisajului cultural al satelor de câmpie din județul Teleorman*, în Ecaterina Țanțăreanu, Ruxandra Nemțeanu (editori), *Schimbări umane și interacțiuni în spațiul cultural rural, Alexandria, 8-9 aprilie 2010. Lucrările conferinței*, Publicațiile Muzeului Județean Teleorman II, Editura Renaissance, București, 2010, p. 18, fig. 20.

¹⁷ *Association des Amis de la Faïence de Sarreguemines: Des exposition industrielles aux expositions universelles*, <http://www.aafs.asso.fr/des-expositions-industrielles-aux-expositions-universelles.html> (accesat la 9 noiembrie 2018).

¹⁸ Gheorghe Mănușu-Adameșteanu *et alii*, București. Punct: Biserica Sf. Nicolae Udricani, str. Baraschi, nr. 11, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2005, A XL-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006*, Cimec-Institutul de memorie Culturală, București, 2006, p. 107.

¹⁹ Mădălin-Cornel Văleanu, Elena Gherman, *Cercetări arheologice preventive asupra ansamblului bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani*, în *CI, XXXV*, 2016, p. 93, fig. 21/6.

²⁰ George Dan Hănceanu, *Vase de import din porțelan, secolele XVII-XX, descoperite în Roman*, în „Studia Romanensia”, XIII, 2015, p. 28, pl. V/1.

²¹ Tamalia-Elena Marin, Ioan Iațcu, *Iași underground*, comunicare susținută la *Simpozionul Internațional Monumentul Tradiție și Viitor, Ediția a XVI-a*, Program, Iași, Muzeul Unirii, 9-12 octombrie 2014, p. 16-17.

celebrul muștar de Dijon²², un condiment nelipsit din bucătăria ieșeană din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Așadar, această piesă are un statut deosebit, întrucât a fost realizată în serie mică și aduce în prim-plan faptul că, probabil, un ieșean s-a aflat la Paris cu ocazia Expoziției Universale din 1889. De remarcat că evenimentul a fost consacrat de inaugurarea unuia dintre cele mai importante simboluri ale Europei: Tunul Eiffel. Aducerea în prim-plan a unor astfel de piese cu rol decorativ, achiziționate ca suveniruri în urma unor călătorii efectuate în Franța, vine să completeze lista produselor de faianță originare din vestul Europei.

*A souvenir from Paris: decorative Sarreguemines faience
in the Collections of the Moldavian History Museum, Iași
(Abstract)*

The patrimony of the Moldavian History Museum Iași includes a faience plate, pertaining to old archaeological excavations carried out on the territory of the city of Iași. Based on the seal featured on the bottom of the plate, it may be concluded that it was produced in the Utschneider et Cie production centre in Sarreguemines. The item is unique, given that only a few were produced for an international event: the Universal Exhibition in Paris, held in 1889. It is amply decorated using the serigraphy technique, comprising heraldic and figurative elements accounting for the three countries participating in the exhibition: Egypt, Turkey and Persia. In the centre of the decoration, nine men are illustrated, grouped by three, per country. The characters are clad in attires specific to the Oriental space, pertaining to various social categories. The lower part represents the main products from this region, such as wheat, silk, cotton, fruit, vegetables, furs. A hookah, a sword, a metal tray and a carpet complete the list. The French names of certain merchandises, such as wheat, tobacco, silk and cotton (*blé, tabac, soie* and *coton*) are displayed on various types of packaging (sacks, bales and cases). The highlighting of such decorative items, purchased as souvenirs following travels to France, completes the list of faience products from western Europe.

Keywords: *Faience, Iași, Sarreguemines, Universal Exhibition*

---

²² Și pe această cale adresăm calde mulțumiri părintelui paroh Dumitru Merticaru, pentru permisiunea de a vedea acest obiect.

Fig. 1. Farfurie decorativă de Sarreguemines descoperită la Iași

Fig. 2. Farfurie decorativă de Sarreguemines descoperită la Iași. Detaliu cu ștampila de producător

Fig. 3. Intrarea în pavilionul României de la Expoziția Universală de la Paris (1889);
pe laterala porticului arcuit, apare menționat numele orașului Iași
(Imagine din albumul *Exposition Universelle Internationale de Paris. 1889. Roumanie*)